

BELGRADE SQUARES

Milan Šćekić

In the plan of Belgrade from 1984 have appeared seven squares: Trg Dimitrija Tucovića, Trg Republike, Trg Marksа i Engelsа, Student-ski Trg, Trg Bratstva i Jedinstva, Trg Oslobođenja and Sumadijski Trg.

The aforesaid areas in Belgrade are squares by name only. As to the spacially defined elements, and as far as the contents and function are concerned, these areas are in complete collision with the purpose of a square which is one of basic typological elements of the urban space where a good deal of public life develops.

Designed partially, without complete and planned observing the space determined by traffic, by the pulling down of some buildings, empty spaces and functions contrary to the purpose of the square, these places, situated within the network of streets, cannot be considered squares.

Belgrade has not, it neither have ever had a completely planned and built up urban segment which, according to the spacial elements, contents and function, can be considered the square.

НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ И ГРАДИТЕЉСКИ ПРОЈЕКАТ — „ВИНЧА“

У току израде је програм и архитектонско-урбанистичко решење Археолошког парка у Винчи као завршни вид трајне заштите и презентације овог изузетно значајнот споменика културе Београда.

У уводном делу изложиће се хронологија рада и кратак подсетник о самом локалитету.

Већ је десет година од почетка припрема за научно-истраживачке радове на археолошком локалитету Бело брдо и за уређење Археолошког парка „Винча“.

На предлог академика проф. Васе Чубриловића, академика проф. Милутине Гарашанина и арх. Братислава Стојановића, Одељење историјских наука САНУ је 1975. преузело иницијативу за организовање заштитних и допунских археолошких истраживања у Винчи и за уређење Археолошког парка „Винча“. Ово је резултирало формирањем Одбора при САНУ за археолошка истраживања у Винчи.

Одбор је образован јануара 1976. године.

У Одбор су ушли:

— академик проф. Васа Чубриловић, директор Балканолошког института САНУ — председник Одбора;

— др Јован Тодоровић, управник Музеја града Београда — потпредседник Одбора;

— др Никола Тасић, научни саветник Балканолошког института САНУ — секретар Одбора;

— академик проф. Милутин Гарашанин, редовни професор Филозофског факултета у Београду, члан;

— академик проф. Драгослав Срејовић, редовни професор Филозофског факултета у Београду, члан;

— проф. др Ђурђе Бошковић, директор Археолошког института у Београду, члан;

— проф. др Бранко Гавела, редовни професор Филозофског факултета у Београду, члан;

— др Драга Гарашанин, научни саветник Народног музеја у Београду, члан;

— др Борислав Јовановић, виши научни сарадник Археолошког института у Београду, члан;

— дипл. инж. арх. Братислав Стојановић, саветник Завода за планирање развоја града Београда, члан;

— дипл. инж. арх. Весна Матичевић, водећи планер I у Заводу за планирање развоја града Београда, члан;

— Александра Јуришић, саветник конзерватор Републичког завода за заштиту споменика културе СР Србије, члан;

— Бранко Вујовић, руководилац ОУР-а у Заводу за заштиту споменика културе града Београда, члан;

— Светлана Перишић, кустос Музеја града Београда, члан.

Образовањем Одбора утврђени су и основни учесници у реализацији програма: Српска академија наука и уметности, Одељење за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Археолошки институт СР Србије, Народни музеј, Музеј града Београда, Завод за планирање развоја града, Завод за заштиту споменика културе града и Републички завод за заштиту споменика културе. Оперативни орган Одбора у спровођењу програма је Музеј града Београда.

Касније се Одбор конституисао на бази самоуправног споразума између стручно-музејских и научно-истраживачких установа и интересних заједница града Београда и СР Србије.

Одбор је развијао и своју унутрашњу организацију (образујући одговарајућа тела — комисије у чији су састав ушли научници и стручњаци и ван Одбора), као што је делимично мењао и свој састав (због одређених условности и потреба, због смрти др Јована Тодоровића, ради замене неких представника учесника у реализацији програма итд.). Тако је данашњи састав Одбора следећи:

— академик проф. Васа Чубриловић, председник Одбора;

— академик проф. Милутин Гарашанин, потпредседник;

— др Никола Тасић, секретар Одбора и председник Комисије за музејско-конзерваторски рад;

— академик проф. Драгослав Срејовић, председник Комисије за археолошка истраживања;

— арх. Братислав Стојановић, председник архитектонско-урбанистичке комисије;

— књижевник Божидар Шузица, управник Музеја града Београда;

— проф. др Ђурђе Бошковић;

— проф. др Бранко Гавела;

— др Драга Гарашанин;

— др Борислав Јовановић, директор Археолошког института у Београду;

— др Душан Крстић, научни саветник Народног музеја;

— Александра Јуришић и

— Светлана Перишић.

Посао се одвијао паралелно, по програмима за археолошко истражне радове и за радове на припреми подизања Археолошког парка.

— Скупштина града Београда издала је локацију — урбанистичко-техничке услове за комплекс Археолошког парка „Винча“, на површини од 6 h, 16. I 1978. године.

— Завод за изградњу Београда покрену је поступак експропријације почетком 1979. године. Прва фаза је завршена и око 4 h слободног, неизграђеног простора је пренето на Одбор, односно Музеј града, 1981. године.

— На основу самоуправног споразума између Одбора и СИЗ-ова за науку и културу СР Србије и града финансирају се научно-истраживачки радови и припреме за подизање Парка. Одбор је почeo са истражним радовима 1978. године и обавља их по одговарајућем плану и програму.

— У току 1981—82. године, на основу договора између Одбора и хидроелектране „Бердал“, израђен је пројекат заштите археолошког налазишта „Винча“. На основу инвестиционо техничке документације, Хе „Бердал“ је уступио радове за реализацију те заштите. Радови су у завршној фази.

— Сачињен је програм и израђено идејно архитектонско-урбанистичко решење Археолошког парка.

— За четрдесетгодишњицу ослобођења Београда 1984. год. Галерија САНУ, заједно са Одбором, организовала је изложбу, а САНУ издала публикацију *Винча у праисторији и средњем веку*.

I

Иако је у научној јавности код нас и у свету овај археолошки локалитет доволјно познат, ради потпуности излагања подсетићемо најкраће на значајне захвате у истраживању и на њихове носиоце.

У поменутој публикацији *Винча у праисторији и средњем веку*, у тексту Милу-

тина Гарашанина *Праисторија на тлу СР Србије*, и у другој научној и стручној литератури, има много извора за информисање о неолитској Винчи и винчанској култури.

У читавој тој литератури присутно је име геолога Јована Жујовића, а незаобилазно је име археолога проф. Милоја М. Васића. Ту је и Енглез Чарлс Хајд, који је „понудио средства за ископавања на једном великом археолошком локалитету у дунавској долини, с тим да део средстава буде употребљен за универзитетску наставу археологије. Ступивши са њим у преговоре, Васић је успео да добије та средства. На тај начин омогућено је предузимање нове кампање ископавања у Винчи, једних од највећих у тадашњој Европи (1929—1934), а основана је Археолошка збирка на Београдском универзитету, у којој је чуван, обрађиван и у облику студијске изложбе приказан материјал из Винче. Из тих радова, уз коришћење резултата и материјала ранијих истраживања, произашла је монографија о Винчи из пера М. Васића (*Преисторијска Винча I—IV*)“. (Из уводног текста Милутина Гарашанина у књизи *Винча у праисторији и средњем веку*).

Народни музеј и Филозофски факултет београдског универзитета били су активни у овим пословима.

Календарски се стављају нагласци на: 1906. годину (објављени налази М. Васића); 1908. — ископавања М. Васића која су „са неким прекидима трајала до 1913, а била привремено прекинута због избијања првог светског рата“; ту је и једна кампања ископавања преко Народног музеја 1924. године, као и поменута ископавања 1929—1934. године.

У уводном тексту М. Гарашанин, после аналитичког осврта на метод Васићевих истраживања, на њихове резултате и вредновање, каже: ... „наметнула се потреба за предузимањем нових археолошких ископавања у Винчи, која су поверена Одбору за археологију Српске академије наука и уметности, на чијем се челу налази академик В. Чубриловић. Научна организација и обрада материјала са ископавања и његова техничка документација поверени су Одељењу за археологију Филозофског

факултета (руководиоци истраживања академик М. Гарашанин и академик Д. Срејовић), а брига о организационим проблемима — Музеју града Београда. У раду на Винчи ангажовани су Археолошки институт и Балканолошки институт САНУ. Планирано је урбанистичко решење простора археолошког локалитета у Винчи и изградња на том месту једног великог центра за неолит југоисточне Европе (ул. поглавље *Археолошки парк у Винчи*)“. И даље ... „посебна пажња посвећује се помоћним дисциплинама (геологија, антропологија, педологија, палеонтологија, палеоботаника)“.

Додајмо да је у најновијим истраживањима, од 1978. до 1983. године, откривено 713 старосрпских гробова на простору површине 820,0 m². На том месту је својевремено, 1911—12. године, проф. Милоје Васић утврдио постојање старосрпске некрополе. Тако се у збиру „добија број који премаша цифру од 1000 гробова. По простору који је захватила, као и броју сахрањених, старосрпска некропола у Винчи убраја се међу највеће до сада познате средњовековне некрополе у Србији“. (Гордана Марјановић-Вујовић, *Средњовековна Винча*.)

Узбудљиво је и пријатно читати текстове као што су:

... „У јужним деловима Панонске низије и у долинама Мораве и Ибра откријено је и делимично истражено педесетак насеља истовремених Винчи, а у неким од њих, на пример, у Предионици, Фафосу, Валачу, Дреновцу и Црнокалачкој бари, нађене су антропоморфне фигурине и ритуалне вазе које се с правом могу укључити у имагинарни музеј светске уметности. Ова истраживања су показала да се винчанска култура успоставља искључиво на територији старчевачке културе, и то петнаестак столећа пре почетка бронзаног доба у Егеји и Малој Азији.“

... Данас је јасно да уметност винчанске културе, а самим тим и религија која се у њеним оквирима развијала, не дугује ништа туђинима из средње Европе, Егеја или Анадолије. У време када та уметност настаје, у другој половини 5. миленијума пре нове ере, ни у непосредном суседству Винче ни у удаљеним областима

не негују се уметничке форме које би могле да јој послуже као узор.

... Већ око 4000. године пре нове ере винчанска култура ће на далеко зрачити, а њену уметност подражаваће све заједнице у близем и даљем суседству.

... Нов менталитет, заинтересован за свеобухватније упознавање стварности, долази до пуног изражaja у раздобљу између 4000. и 3800. године, када винчанска култура постаје водећа неолитска култура у Европи, а велико насеље у Винчи — метропола те културе. Антропоморфне фигурине и остали предмети намењени култу, откривени у Винчи на дубинама између 8 и 6 м (Винча Б-1, Б-2), бројем, тематиком и смелошћу обликовања надмашују све што је остварено у уметности истовремених култура у југоисточној и средњој Европи". (Драгослав Срејовић, Уметност и религија. Подвукाо Б. С.).

Завршимо овај део написа податком да се у текућим истраживањима у Винчи ангажује бројни кадар наших археолога, веома цењених у земљи и свету. Уз Милутина Гараšанина и Драгослава Срејовића, ту су Драга Гараšанин, Никола Тасић, Бранко Гавела, Ђурђе Бошковић, Борислав Јовановић, Душан Костић, Светлана Перишић, Гордана Марјановић-Вујовић и други активно укључени у рад Одбора и текућим истраживањима.

Дужну пажњу учинимо и сенима покојног Јована Тодоровића, који је до последњег часа давао свој допринос.

II

Стање на терену у време покретања иницијативе за ове активности било је, најкраће речено, критично. Текла је интензивна индивидуална изградња као процес стихијног прерастања села Винча у неку врсту градског насеља. Грађење, ко пање за подруме и темеље зграда, рањавало је археолошке слојеве локалитета (који се практично налази на територији активног живљења села). Са друге стране, Дунав је подлокавао лесну обалу терена и угрожавао сам локалитет. Овоме треба додати и беспланску и хаотичну изградњу викендича, која, по правилу, напада нај-

вредније и најосетљивије делове приобаља.

Истина, постоји Генерални урбанистички план (донет 1972. године), који предвиђа развој Београда до двехиљадите године.

Према овом плану, праисторијско налазиште „Винча“ и читава зона дуж дунавске обале тога дела града улазе у ужу градску територију, територију за интензиван развој града. План је у прилогу Заштита споменика културе прогласио приобални појас Дунава у зони Винче као археолошки резерват. (На овом прилогу — делу Генералног плана сарађивао је и Завод за заштиту споменика културе Београда. Завод има евиденцију споменика културе на подручју града, па и податке о познатим археолошким локалитетима.)

Али, остали прилози Генералног плана говоре да се уз овај резерват предвиђа интензивна градска урбанизација. Тако се предвиђа:

— у подручју садањег насеља Винча развој стамбених зона града за преко 30.000 становника;

— долином реке Болечице — једна од индустријских зона, затим железничке и друмске градске саобраћајнице; место будућег друмско-железничког моста преко Дунава и простор за велике енергетске коридоре регионалног значаја;

— приобално уз Дунав — железничке и друмске везе града са својим индустријско-привредним зонама (од којих је она у Великоселском риту одређена за главну градску привредну зону); итд.

Отуда је јасно да пре реализација ових садржаја треба обавити неопходне научно-истраживачке радове, као и одговарајуће заштите и уређења на појасу праисторијских налазишта — како би се усагласиле све активности на урбанизацији тога дела града.

Из истих разлога важно је на време реализовати и:

— програм истраживања и подизање Археолошког парка „Винча“,

— изградња историјског — културно-васпитног, музејског и научног комплекса; објекта који далеко превазилази значај града, Србије и Југославије — објекта европског и светског значаја.

Треба још нешто рећи о положају археолошког локалитета Бело брдо у селу Винча — о њиховом односу према Дунаву; о рељефу, тој географији београдског околограђа.

Нису случајно творци и носиоци винчанске културе, ти наши далеки преци, засновали на овом простору насеље које је одржало континуитет живљења од 4000. година пре нове ере; није случајно живот туда текао у римском периоду, у време доласка Словена и њиховог сталног насељавања, у средњем веку, под турском влашћу... све до данашњих дана. Обала и воде Дунава и њена валовита оклина састављена од таласастих побрђа, са изванредном климом били су идеални за скоро све садржаје земљорадње (почев од повртарства, преко гајења житарица, до неговања винове лозе и бројних врста воћа), сточарства и риболова.

У таквим природним условима је Београд у XIX и XX веку бивао град са изузетно повољним залеђем за снабдевање становништва пољопривредним прехранбеним производима. (Такве предности Београда се умножавају читавим кругом залеђа — приобално уз десне обале Саве и Дунава, са шумадијског подручја и са широких панонских равница на левим обалама река.) У том кругу залеђа исечак су чинила пољопривредна насеља Вишњица, Велико село, Винча, Ритопек, Гроцка, Брестовик, Удовица, низводно све до суседног Смедерева. Економска и просторно-планска логика наводи на захтев да се ове одлике и предности не упропасте, да се сачувaju и савремено развију.

Отуда је реална визија овог приобаља — комплекс плантажа воћа, зона виногорја.

Дунав и његове обале треба да буду дневно рекреативно-излетничко подручје грађана Београда и Смедерева.

У том смислу је, после 1972. године, израђен у Урбанистичком заводу Детаљни урбанистички план водених и приобалних површина Саве и Дунава на територији Београда (руководилац тима и главни пројектант арх. Весна Матичевић).

Археолошки парк у Винчи је и део тог урбанистичког плана.

III

Програм, урбанистичко и архитектонско решење исход су захтева науке, струке, улоге коју ће Археолошки парк имати; и просторно-планских оквира условљених развојем града. (Аутор решења је писац овог члanka.)

Урбанистичко решење је полазило од локације — урбанистичкотехничких услова које је издала Скупштина града Београда. Тако је утврђена територија парка, његово уклапање у насеље Винча, сувоземни и водени приступи парку итд. Добијена је регулација обала-утврда као дела система уређења обале Дунава; дати су уводни подаци за прикључке на инфраструктурне мреже и слично. (Урбаниста у Заводу за планирање града за ове услове — арх. Мира Лукић.)

Урбанистичким решењем парка одређени су положаји објекта Музеја неолита средњег Подунавља, Међународног центра неолита средњег Подунавља и њихове међусобне везе, односно лоцирано је све што треба да се гради; сагледане су површине за озелењавање, као површине и стазе за кретање парком, места за излагање експоната у слободном простору; отворена су питања опремања и снабдевања комплекса комуналним уређајима; итд. Створена је комплексна, збирна, просторна основа из које ће се црпти потребни подаци при етапном реализацију Археолошког парка.

Према етапама реализације пројектова-ће се и поједини извођачки елaborати за садржаје конкретних етапа.

Треба нешто више рећи о утицају научно-истраживачког археолошког рада на само урбанистичко решење. (Свој рад аутор је усклађивао са Комисијом за археолошка истраживања Одбора.) Сам избор простора је произашао из података са археолошких истражних радова у прошлости и ових текућих. Простор за нова истраживања утврђен је зависно и у складу са радијумом. Главна површина за дугорочна, систематска истраживања је и локација будућег дела Музеја. На ова почетна и основна просторна опредељења надовезивала су

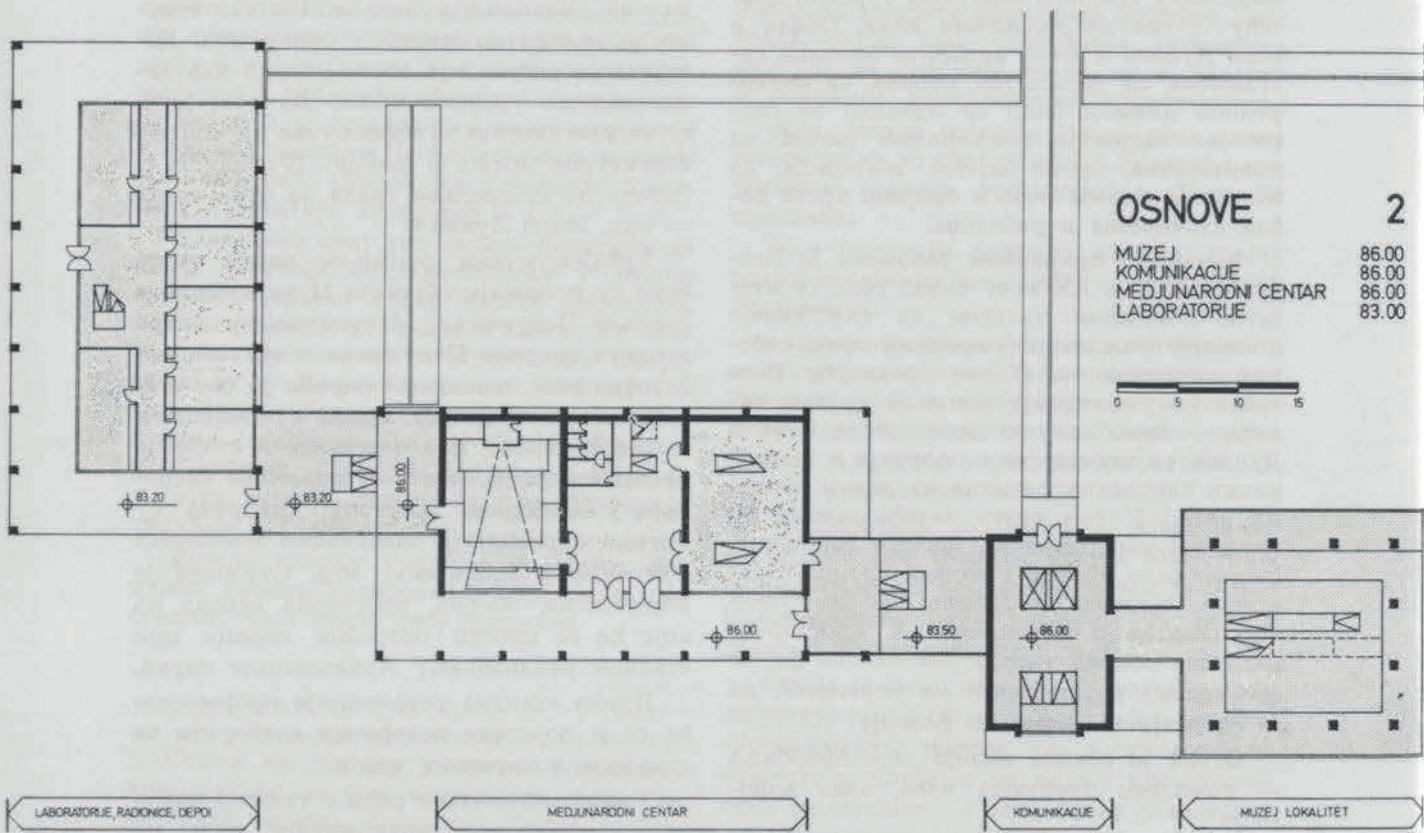
се даља развијања садржаја објеката Музеја — лабораторије, радионице и депои, као и садржаји Међународног центра неолита средњег Подунавља. Заштићена је суседна слободна површина и омеђен простор Археолошког парка.

Као што се види, Археолошки парк у Винчи састоји се из: Музеја неолита средњег Подунавља; Међународног центра неолита средњег Подунавља; лабораторија, радионице и депоа; и слободне парковске површине.

средњем веку; макета — рад сарадника аутора арх. тех. Зајка Цанета и Ивана Мачека).

Музеј неолита средњег Подунавља

Према концепцији решења и програму, сам објекат треба да очува одабрани део самот налазишта, да обезбеди музејску поставку предмета нађених у Винчи, да омогући излагање одабраних предмета са осталих неолитских локалитета у средњем

Идејно архитектонско решење Археолошког музеја, Међународног центра неолита Средњег Подунавља, лабораторија и радионица — пројектант арх. Братислав Стојановић; — основе, попречни пресек, подужни пресек, изглед из насеља Винча, изглед са Дунава

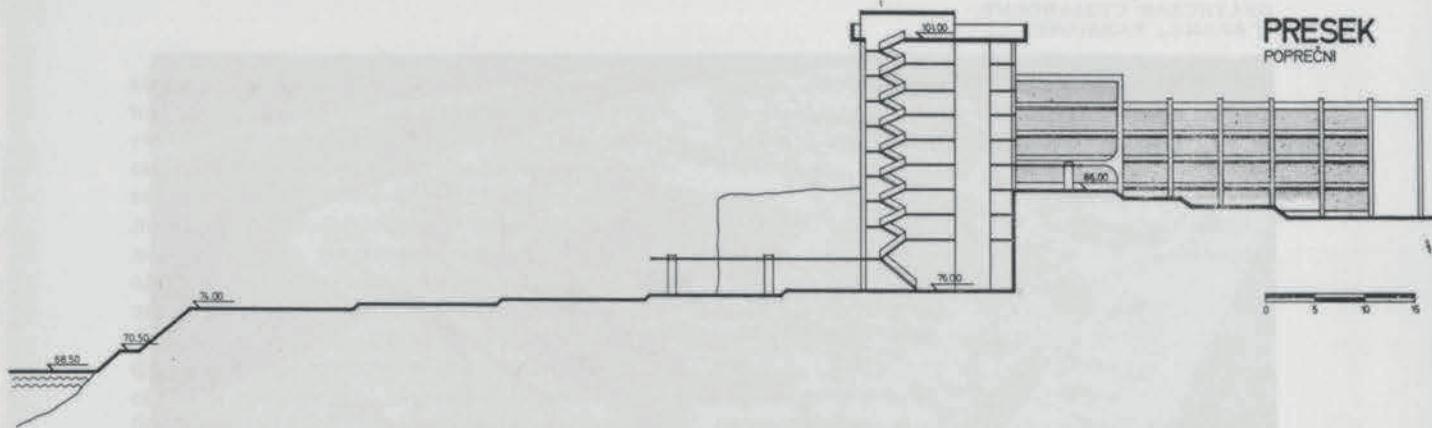
Preliminary architectural plan of the Museum of Archaeology, International Center for Studies of Neolithic of the Mid-Danube Basin, Laboratory and Workshop, projected by arch. Bratislav Stojanović, foundations, transversal cross section, longitudinal cross section, view from the Vinča settlement, view from the Danube

Сажето ћемо приказати поједине ове садржаје према архитектонско-урбанистичком решењу (чија је макета била презентована на изложби Винча у праисторији и

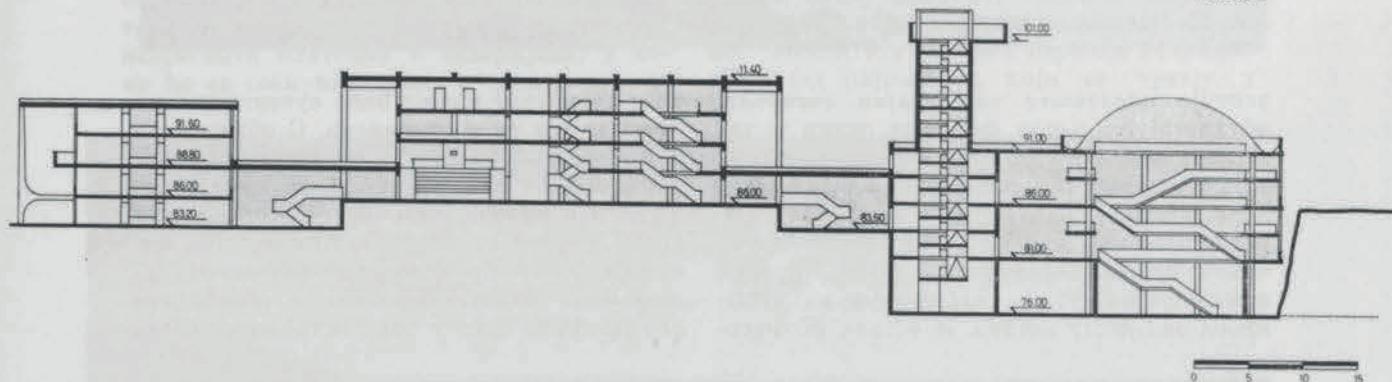
Подунављу и да обезбеди простор за тематске изложбе.

Тако пројектован, он је делимично „архитектонска опна“ која штити и пре-

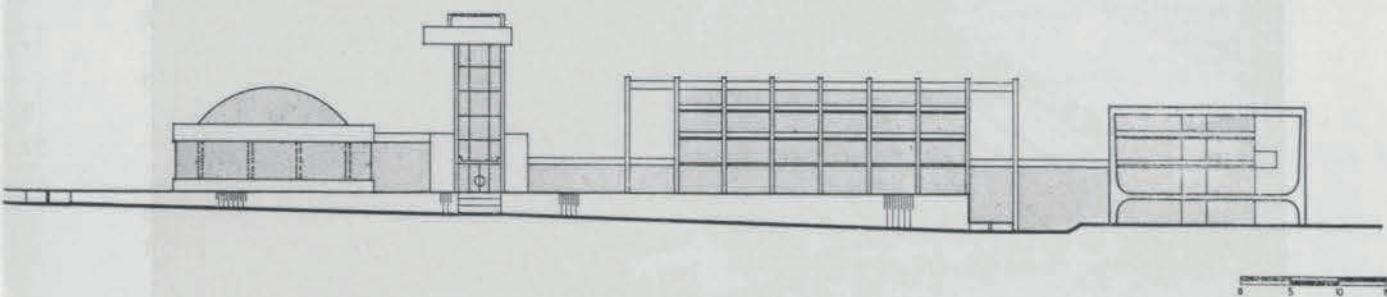
PRESEK
POPREČNI

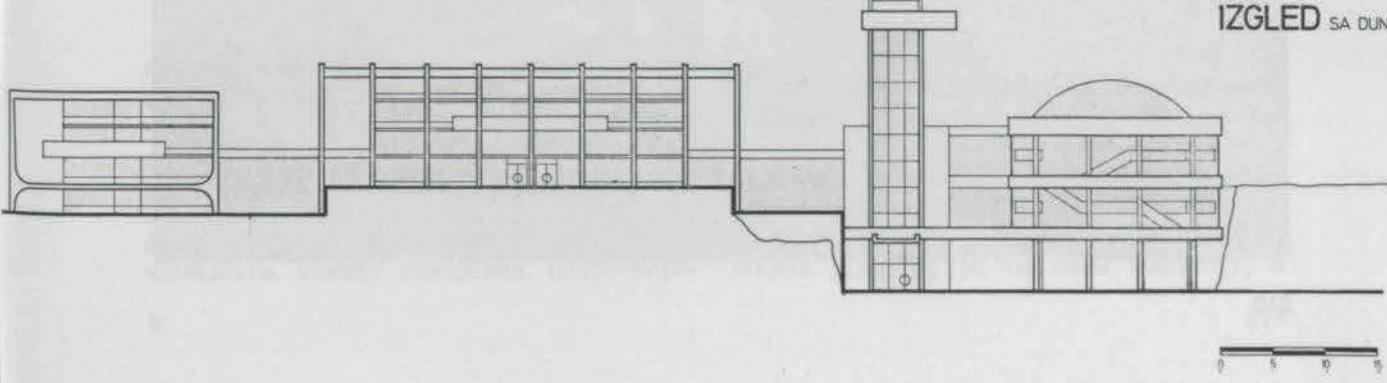
PRESEK
PODUŽNI

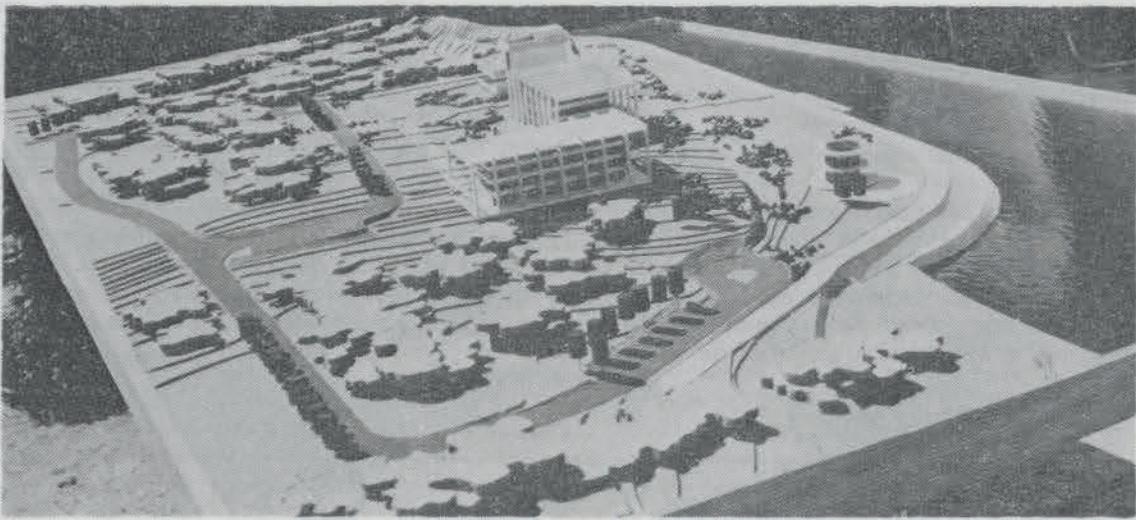

IZGLED IZ VINCÉ

IZGLED SA DUNAVĀ

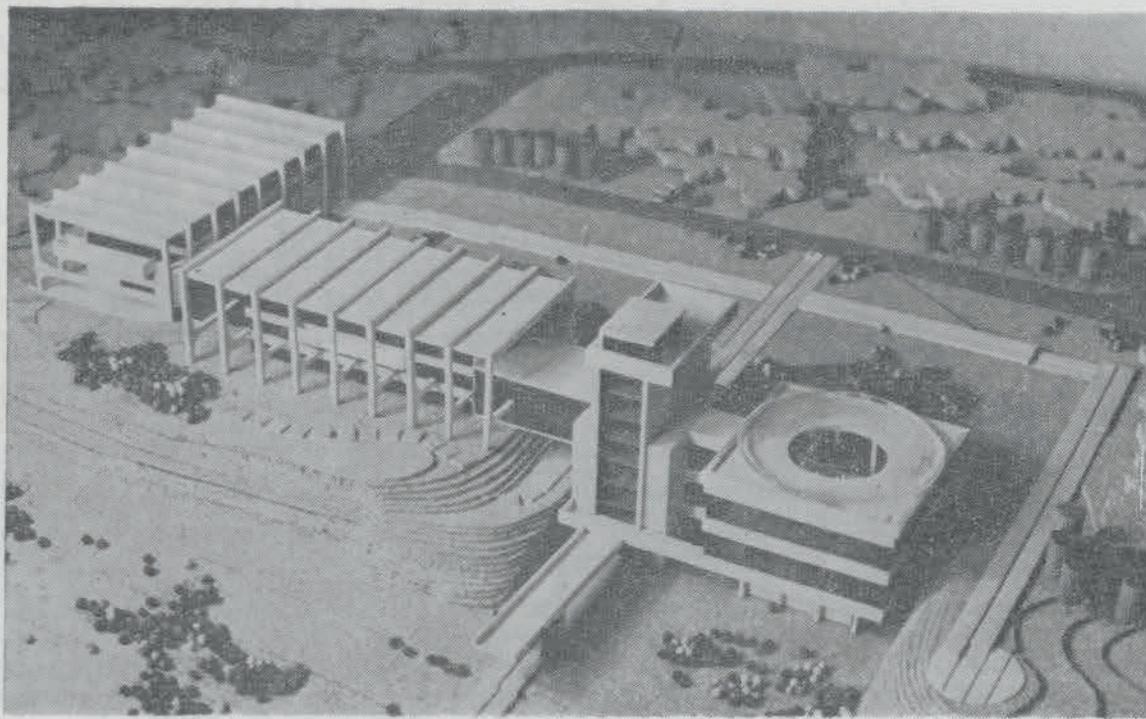

зентује налазиште као трајни експонат, обухватајући његов физички оквир и заштиту, а делимично врста класичног музеја у коме су изложени предмети.

У делу — налазиште као својеврстан експонат биће изложен целокупан вертикални профил културних слојева, од највишег до најдубљег, најстаријег на дубини од око десет метара. И остали експона-

ти у овом делу музеја биће аутентични, на местима где су и откриви. С обзиром на надслојавања насеља из поједињих периода, утврдиће се, односно изабрати и задржати они налази који најбоље презентују време у коме су настали. Археолошка комисија Одбора, руководиоци научно-истраживачких радова одредиће и обезбедити део профила (још у току истражних радо-

ва) који ће бити сачуван као трајни експонат. На сличан начин ће се утврђивати и експонати из сваког периода. (На крају сваке „кампање“ одређиваће се експонати. Снимиће се сви елементи њиховог положаја; дислоцираће се, конзервираћи и депоновати, а по завршетку истраживања, односно по изградњи објекта овог дела Музеја, вратиће се на одговарајућа места.)

Као што ће се сачувати вертикални профил, тако ће остати и цео последњи, најстарији неолитски хоризонт Винче. То ће бити аутентичан хоризонтални експонат у овом делу Музеја.

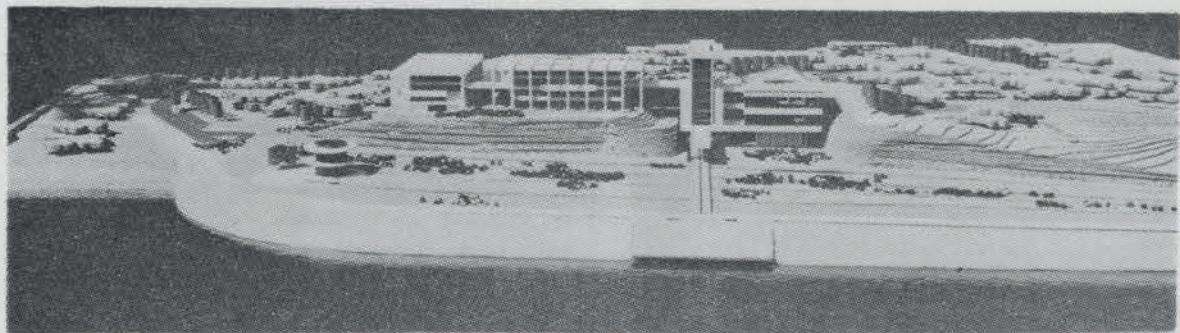
Посетиоци ће се кретати рампама и степеницама од једног до другог експоната. Биће то у ствари, јединствен простор, испресецан платоима и галеријама, у коме ће се омогућити увид у живот који се

них и слободних простора. Он је, у ствари, улазни, односно излазни пункт Музеја.

То је највишљи део целе архитектонске композиције; једина вертикална у хоризонтално конципираном распореду архитектонских маса. Такав, он има терасу-видиковач, разгледницу околног благо таласастог рељефа ове обале Дунава.

Овај део Музеја — налазиште као трајни експонат и вертикални комуникациони чвор — изграђује се на простору који се најкомплетније и систематски истражује у оквиру утврђеног вишегодишњег програма.

Други део — музејска поставка предмета нађених у Винчи је, у ствари, археолошки музеј класичног типа. У њему ће бити изложени одабрани експонати са самог локалитета из свих периода истраживања (од најранијих, који се чувају у

Урбанистичко решење Археолошког парка „Винча“ — аутор арх. Братислав Стојановић; — макета, рад арх. тех. Зајко Џане и Иван Маћек.

Urbanistic plan of the Vinča Archaeological Park, author arch. Bratislav Stojanović; model made by arch. techn. Zajko Čane and Ivan Maćek.

одвијао на овом месту у далекој праисторијској прошлости.

Вертикални комуникациони чвор — саобраћајно језгро

То је главна вертикална и хоризонтално-разводна комуникација читавог Археолошког парка. Његов саставни део је непосредно уз Музеј, а степеништем и лифтовима повезује најнижу са највишом котом Археолошког парка. Од њега се гранају и хоризонталне везе међу појединим садржајима и функционалним целинама комплекса, између отворених, полуотворе-

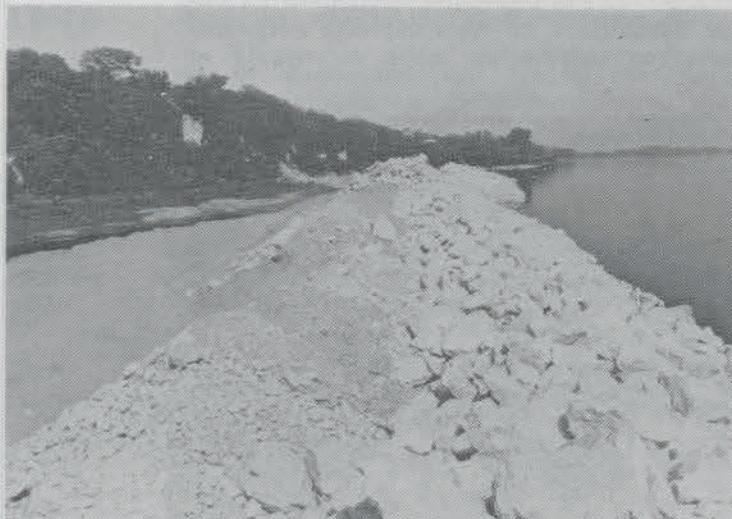
Археолошкој збирци Филозофског факултета и у Народном музеју у Београду, до предмета који ће тек бити откривени).

Музејска поставка експоната са локалитета у југословенском делу Подунавља

(Могуће је и проширење избором и из локалитета суседних земаља средњег Подунавља.;

Већ је речено да је Археолошки парк у Винчи музеј на самом археолошком локалитету и, као такав, он је парк-музеј Винче. Али, он је, по овом концепту, и

археолошки музеј средњег Подунавља. Он је општа и усаглашена научно-културна информација о археолошким налазима у Подунављу. (Ово не искључује такве сличне или другачије информације и на другим местима. Овај део музеја говори и о осталим вредностима подунавских археолошких локалитета — што ће свим посетиоцима пружати пуну и заокружену информацију о неолиту средњег Подунавља. Уз то је присутна жеља да поједина налазишта имају своје музеје, односно да предмети са њих обогате месне или регионалне музеје. Уз уважавање ових жеља, не утичући на њихове токове, конципиран је овај део музеја.;

Изградња обалоутврде
Construction of embankment

Уз све ово, у ужестручном погледу је значајно и обезбеђење музејског дела за улогу Археолошког парка у Винчи и као Међународног центра неолита средњег Подунавља.

Музејски простор за тематске изложбе

Уз остале делове Музеја, предвиђена је и сала за одржавање повремених тематских изложби, што ће омогућити активан текући рад и живот Музеја без ремећења сталне музејске поставке. Много годи-

на ће се овде излагати налази текућих археолошких истраживања у београдском региону и много шире.

Музеј неолита средњег Подунавља архитектонски је тако организован да органски садјствује са осталим деловима комплекса и да може да функционише као самостална целина. Тако се он може, по потреби, користити и независно од деловања осталих садржаја Археолошког парка.

Наглашена је намера пројектанта да се Археолошки парк у целини, посебно његов архитектонски склоп, максимално рационално користи. Склоп појединачних делова зграде је такав да свака функционална целина може и самостално да организује посао.

Међународни центар неолита средњег Подунавља

Археолошки парк Винча, подигнут на самом неолитском налазишту које је стекло светски значај за изучавање винчанске културе, треба да постане и центар за размену искустава, сарадњу и усаглашавања научних домета археолога са територије средњег Подунавља.

Програмско-пројектантска идеја је да се то омогући допунским садржајима Археолошког парка. Они треба да обезбеде функцију овог центра као места за одржавање одговарајућих међународних конгреса, симпозијума, саветовања, семинара и сличних научних скупова.

Главни просторни садржаји центра су:

- мања универзална сала за пленарне састанке, скупове, предавања, саопштења;
- мање сале за рад по трупама, тимски рад, односно за рад по комисијама;
- кабинети за индивидуални рад;
- библиотека;
- нужне канцеларије за рад организатора међународних скупова.

У време одржавања таквих скупова користиће се сви садржаји Археолошког парка.

Овако постављен Међународни центар неолита средњег Подунавља само је допунски програм, који логично произилази из садржаја и улоге Археолошког парка у целини.

Потребно је напоменути повољности које за остварење ове замисли пружа Београд као значајни центар наше Земље, у коме постоје институције као што су Српска академија наука и уметности, Филозофски факултет Београдског универзитета, Народни музеј, Музеј града Београда, Центар „Сава“ у Новом Београду и сл.

У вези са Међународним центром, треба поменути и део за редовне стручне активности, за рад управе и администрације. (Пошто је Археолошки парк истурени пункт Музеја града Београда, онда се овај управно-административни део своди на најмању меру.)

Наиме, у редовном раду, следећи простори Међународног центра су простори за одређене потребе Археолошког парка. Тако:

- сала служи за проширену наставу (средњих школа, факултета); она је уводни, информативни део парка приликом организованих групних посета (са њом практично, почиње обиласак овога комплекса); служи и за рад Друштва археолога итд.

- Сала је опремљена и оспособљена за кризишење савремене аудио-визуелне технике;

- сале за тимски рад редовно служе за такав рад наших научних тимова;

- кабинети се користе за индивидуални рад свих стручњака који се баве, посредно или непосредно, археолошком проблематиком;

- остали канцеларијски простори су и произашли из редовних потреба Археолошког парка (а приликом међународних скупова се уступају организаторима).

Конзерваторско-радионички блок и депои

У овом делу обезбеђује се утврђен процес рада: од прихватавања очишћених и оправних налаза са терена, преко класификације (статистике), типологије (обраде одабраног материјала за реконструкцију), картотеке и обављања саме реконструкције, до одлагања обрађених предмета за даљи поступак: цртање, фотографисање итд.

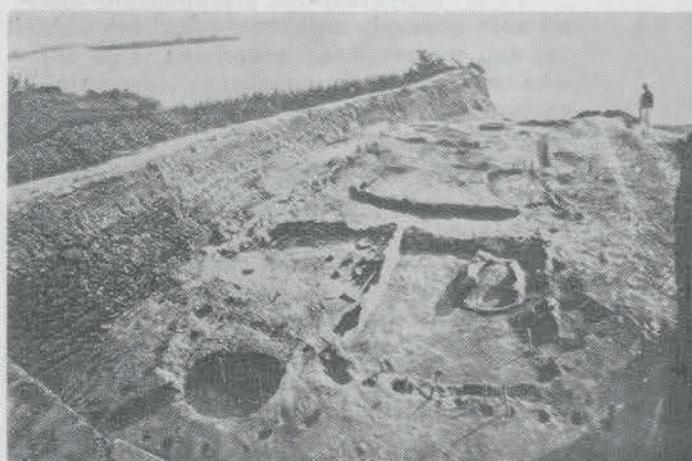
Посебно су опремљене лабораторије за утврђивање апсолутне хронологије при-

меном физичко-хемијских метода и лабораторије за палеозоолошке и палеоботаничке анализе. Остале радионице и лабораторије (конзерваторска радионица, радионица за израду сувенира; фото-лабораторија

Са научно-истраживачких радова руководјених проф. Милојем Васићем

Scientific research works directed by Prof. Miloje Vasić

итд.) такође су предвиђене. Сувенири треба да буду на високом стручном и естетском нивоу. То би били копије, одливци појединих експоната, али могу бити и дела примењене уметности инспирисана праисторијом овог подручја. Радионица може

постати и погон за ширу израду сувенира ове врсте, за потребе и других музеја.

У овом блоку се бирају и експонати за излагање, односно за одлагање у депоје.

Ту је и централни архив: картотека, фототека, филмотека и остали архивски и документациони материјали.

За Археолошки парк су веома значајни и депоји. Они ће служити за смештај материјала у току истраживања, који ће се допунски обрађивати; за смештај обрађеног и класираног материјала; за експонате у манипулацији — за припремање излагања, за тематске изложбе итд., као и за најбезбедније чување у трезорима. Депоји су предвиђени у саставу овог блока, у редоследу наведеног процеса рада.

То је функционална целина која има затворену радну комуникацију. Та је целина, међутим, повезана са осталим деловима објекта преко јединственог саобраћајног језгра.

Слободне површине — парк

Највећи део археолошког налазишта, у коме је обједињена површина целокупног садржаја, јесте парк. Под слободним површинама је највећи део укупног заштићеног простора одређеног за Археолошки парк и Винча.

То су полуутворени (наткривени) делови који повезују појединачне изграђене објекте, као и озелене површине, које обједињавају до сада приказане садржаје, а служе и за излагање експоната на отвореном простору.

У слободном простору биће изложене реконструкције кућа, односно делова кућа; макете насеља, односно њихових делова, према сазнањима до којих се дошло у току истраживања; реконструкције отњишта, пећи или неких других коришћених објеката.

Сви експонати биће едукативног карактера. Зато ће се, временом, на основу нових резултата и сазнања, ти објекти попуњавати, мењати, односно замењивати новим. Такав зелени простор, испресецан пешачким стазама, имаће одговарајућу дендролошку, естетску улогу, као и улогу ширег пејзажног уређења приобалних површин. Озеленавањем ће се пратити постојећи, недевалвиран, карактер пејзажа. Већ

је о томе говорено — то је својеврstan воћарски и виноградарски предео.

При избору зеленила водиће се рачуна и о његовој улози у заштити и стабилизацији вертикалне лесне обале (која ће због тога добити унеколико коритован профил).

Покушаће се да се одржи и известан ботанички континуитет од праисторије до данашњих дана у овом делу Подунавља.

Биће и чистих травнатих оаза, на којима ће се, по правилу, излагати помињани реконструисани неолитски објекти.

Све то се односи на горњи плато, на коме се налази село Винча. На тој површини Археолошког парка данас се налази и неколико сеоских кућа, које ће се у коначном уређењу уклонити. Учиниће се покушај да се међу њима задрже оне које се могу (наменски и по изгледу) уклопити у сам парк.

Приобални плато, обалоутврда и простор од ње до вертикалне обале уредиће се као корисна, равна затрављена површина, делом поплочана. (Тако ће се добити већ први обални простор на овом делу Дунава уређен по ширем концепту заштите и уређења обала. То уређење — нужно из мера заштите историјског споменика, археолошког локалитета Бело брдо — резултат је успешне сарадње Одбора и ХЕ „Бердат“.)

Иако целина за себе, Археолошки парк Винча је и својеврни излетничко-туристички садржај београдског приобаља. Већ сама обалоутврда (кеј), која је приступ Археолошком парку са воде, јесте и јавна градска површина (као, уосталом, и сви други делови обалоутврда у граду). Зато ће се и даље одржавати навика да се са обале пеца, да јој се прилази рибарским чамцима, као што ће се обезбедити прилаз излетничким малим и будућим јавним градским пловилима. Тако је тај део и својеврна веза Археолошког парка, као историјског и културног споменика, са излетничко-рекреативним карактером и улогом обале Дунава. Зато је и прихватљива идеја да се на тој приобалној површини изгради мањи угоститељско-туристички објекат. (Сличан објекат се предвиђа и у сеоском делу, у близини Археолошког парка.) У оквиру такве улоге имају се у виду

организоване посете и обилазак Археолошког парка.

Ово је део садржаја који повезује Археолошки парк Винча са рекреативним карактером приобаља. Он само прелиминарно и делимично указује на много шире могућности које се пружају развоју самог насеља. Живот који ће се одвијати у Археолошком парку и око њега пружа, поред осталог, одређене могућности за развој услужних и других делатности у оквиру мале привреде у насељу Винча.

Живот

Овим задњим излагањем прешли смо и на питања живота Археолошког парка, као активног градског садржаја. Могло би се рећи да он већ живи, и то у деловима — етапама, онако како се остварује перспективни програм. Научно-истраживачки рад на садашњем степену већ омогућава да се прате, као изузетна прилика (како за стручњаке тако и у организованом обиласку, за одређену ширу јавност), његова

достигнућа и резултати на самом терену. Завршавање обалоутврде омогућава усмено коришћење приобаља, као излетничко-рекреативног дела града, итд.

Наиме, већ сада се могу остваривати делови будућих комплетних програма за организовано коришћење Археолошког парка Винча (поред његове основне намене) и као културно-васпитно-информативно-споменичкот садржаја Београда. За такав организовани обилазак израдиће се и одговарајући програм и редослед („линија кретања“) информисања посетилаца. (Ту су: израда публикација — почев од најкраћих информативних водича, преко монографија, студија, научних саопштења са текућих истраживања; затим разгледнице, фото-албуми, дијапозитиви, копије-сувенири, до дизајнерских сувенира инспирисаних Винчом, итд.)

Тежи се да — у време јако сужених могућности за замашнијим инвестицијама — оне теку као органска потреба и могућности наметана животом.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори:

Генерални урбанистички план Београда, 1972.

Детаљни урбанистички план водених и приобалних површина Саве и Дунава на територији Београда.

Пројекат заштите Археолошког налазишта у Винчи од успоре Дунава, ХЕ Ђердан, 1983.

Основна литература:

Милутин Гарашанин, *Праисторија на тлу НР Србије I и II*, Српска књижевна задруга, Београд, 1973.

Група аутора, *Винча у праисторији и средњем веку*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1984.

Др Тасић Никола, др Тодоровић Јован, арх. Стојановић Братислав, *Археолошки парк — Винча, Урбанизам Београда*.

Братислав Стојановић, *Четрдесет година Београда у социјалистичкој Југославији, Четрдесет година изградње Београда, Изградња, 1984.*

A SCIENTIFIC-RESEARCH AND BUILDING PROJECT — »VINČА«

Bratislav Stojanović

This essay consists of introduction and three chapters.

In the introduction we are informed that already ten years have elapsed since the beginning of the preparations for the latest scientific-research works at the archaeological site called Belo Brdo in the settlement of Vinča in the territory of Belgrade and for the arrangement of the Vinča archaeological park. We learn that in January 1976 was formed a committee with the Serbian Academy of Sciences and Arts concerned with archaeological researches in Vinča headed by the member of Academy Prof. Vasa Cubrilović and which are more significant dates in the work carried out until the present day.

The first chapter is a brief record of events of the past research works, of their bearers and place that this findspot got in the scientific circles both at home and abroad. There is information in this paper that between 4000 and 3800 B.C. the Vinča culture became the leading Neolithic culture in Europe and the vast settlement at Vinča — the metropolis of this culture. It is Prof. Miloje Vasić, archaeologist, who contributed most to the affirmation of the Neolithic settlement at Vinča (in the period until World War II).

The second chapter deals with the situation in the field at the time when present activities started. Since the essay is primarily of urban-architectural character, in it has been provided ample space for prospective development of this part of the town. According to the General Urbanistic Plan of Belgrade now in force, the prehistoric Vinča findspot and the whole belt along the Danube bank of this part of the town enter into the city territory proper, the territory foreseen for its intensive development. The plan enclosed to the *Protection of the Monuments of Culture* declared the strip at the Danube in the Vinča zone reserved for archaeology.

It goes without saying that prior to the materialization of larger building interventions in the city some indispensable scientific-research works should be done, as well as appropriate protection and arrangements in the zone with prehistoric findspots, so that all the activities of urbanizing this part of the city could be brought into line.

The third part itself deals with the program, urbanistic and architectural arrangement of the Vinča archaeological park as of requirements

and ends of the science, its branch, as well as spacial and planned framework agreed upon through the development of Belgrade.

As to the program, the urbanistic plan defines the archaeological park according to the location and urbanistic-technical conditions given by the Municipality of the City of Belgrade. It determines the territory of the park, its including in the settlement of Vinča and broader territory of Belgrade, land and river approach to the park, etc. It also defines the place of architectural structures and everything that should be built in the park and takes into account the areas which should be covered with plants or remain without them and areas foreseen for public activities.

The program covers these architectural-functional contents:

— The Museum of the Neolithic of the mid-Danube Basin. It has to preserve and display a selected part of the findspot as a »museum exhibit«. There is space for the museum setting of the objects found in Vinča and it enables the exhibiting of selected objects from the other Neolithic sites in the mid-Danube Basin.

— International center for the studies of the Neolithic of the mid-Danube Basin. The Vinča archaeological park put up at the very Neolithic findspot, which is world-wide known and important for the study of the Vinča culture, becomes also the place where experience should be interchanged, cooperation effected and scientific results, attained by the archaeologists from the territories of the mid-Danube Basin, brought into line. To this purpose a part of it has also been included in the plan.

— Block with premises for preservation of material and stores. Here will develop the planned process of work, from the arrival of the finds until their display and storing respectively.

The laboratories equipped for determining absolute chronology are also foreseen and so are the laboratories for palaeozoological and palaeobotanic analyses.

— Free spaces — the park.

The free space includes a larger part of the entirely protected area (the whole area measures six hectares) foreseen for this program.

Finally the Archaeological Park is said to live already, because the scientific-research work enables that already in the field its achievements and results are recorded.

Лектура српскохрватског текста: Ненад Борић, Селма Чоловић

Превод енглеског текста: Мирјана Ловричек-Јовановић

Графичка опрема: Бранко Узелац

Коректура: Мирјана Јокић

Ослобођено основног пореза на промет на основу мишљења Републичког
секретаријата за културу СР Србије бр. 413-253/81-02a

YSSN 0436

UDK 08

Штампа: ГРО „Култура“, ООУР „Радиша Тимотић“ Београд, Ђуре Јакшића 9